

Grzegorz Krysztofiuk
Instytut Nauk Prawnych
Akademia Wymiaru Sprawiedliwości
<https://orcid.org/0000-0001-6184-5048>
grzegorz.krysztofiuk@aws.edu.pl

Zmiana wieku odpowiedzialności karnej – ocena decyzji ustawodawcy

Changing the age of criminal responsibility – assessment of the legislator’s decision

Streszczenie:

Przedmiotem artykułu jest decyzja ustawodawcy o obniżeniu minimalnego wieku odpowiedzialności karnej do 14 lat. Po ukończeniu tego wieku nieletni, którzy dopuszczają się zabójstwa w typie kwalifikowanym mogą odpowiadać jak sprawcy dorośli na zasadach przewidzianych w kodeksie karnym. Autor skupił się na omówieniu, wskazanych przez ustawodawcę, powodów obniżenia minimalnego wieku, uznając te powody za nierzeczowe i nieuzasadniające wprowadzenia zmiany wieku. W tekście odniesiono się także do regulacji międzynarodowych dotyczących odpowiedzialności nieletnich za przestępstwa, a także opisano zmiany w tym zakresie w kolejnych kodeksach karnych obowiązujących w Polsce. Autor wskazał, iż w tym zakresie nastąpił wyraźny regres, odbiegający od obowiązujących na świecie standardów.

Słowa kluczowe: prawo karne, nieletni, wiek odpowiedzialności karnej, zabójstwo

Abstract:

The subject of the article is the legislator’s decision to lower the minimum age of criminal responsibility to 14 years. After reaching this age, minors who commit aggravated murder may be held accountable as adults under the principles provided for in the Penal Code. The author focused on discussing the reasons indicated by the legislator for lowering the minimum age, considering

these reasons to be irrelevant and not justifying the introduction of a change in the age. The text also refers to international regulations on the responsibility of minors for crimes, and describes changes in this area in subsequent penal codes in force in Poland. The author indicated that in this area there has been a clear regression, diverging from the standards in force worldwide.

Key words: criminal law, minors, age of criminal responsibility, murder

1. Wstęp

1 października 2023 roku weszła w życie duża reforma prawa karnego. Jedną z ważniejszych zmian, którą wówczas wprowadzono było obniżenie wieku odpowiedzialności karnej nieletnich. Zgodnie z dodanym do kodeksu karnego¹ (dalej k.k.) art. 10 § 2a, nieletni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat, dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 k.k., może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego. Zmiana ta pomimo, że ma fundamentalne znaczenie dla odpowiedzialności karnej nieletnich nie była przedmiotem dostatecznych analiz na etapie prac legislacyjnych. Nadal zresztą nie jest przedmiotem wystarczającego zainteresowania przedstawicieli doktryny prawa karnego ani praktyków zajmujących się odpowiedzialnością nieletnich za czyny karalne. Zmiana ta przeszła mało zauważona pomimo, iż stanowi ona, kolejny zresztą, etap w procesie postępującego zbliżenia zasad odpowiedzialności nieletnich za przestępstwa do reguł tej odpowiedzialności przewidzianych dla sprawców dorosłych. Taki stan wymaga poddania analizie, której przedmiotem będzie nie tylko dogmatyczna wykładnia, dodanego do kodeksu, przepisu, ale głównie omówienie, podanych przez ustawodawcę, przyczyn obniżenia wieku odpowiedzialności karnej. Omówione zostaną nadto zobowiązania prawnomiędzynarodowe wiążące Polskę w zakresie odpowiedzialności karnej nieletnich oraz rozwiązania w tym zakresie funkcjonujące za granicą. Elementem pracy będzie także analiza kwestii wieku odpowiedzialności nieletnich w aspekcie

¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t. j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383).

historycznym. Wypada jednak zacząć od przedstawienia zasad odpowiedzialności 14-latków.

2. Obniżenie wieku – zasady

Analiza przyjętego rozwiązania wymaga porównania z art. 10 § 2 k.k., który także przewiduje obniżenie wieku odpowiedzialności karnej dla nieletnich, tyle, że dotyczy osób, które ukończyły 15, a nie ukończyły 17 roku życia. Porównanie rozwiązań jest konieczne bowiem art. 10 § 2a k.k., jak trafnie wskazano, jest odmianą uregulowania przewidzianego w art. 10 § 2 k.k.² Pamiętać należy, iż oba przepisy przewidują subsydiarną, a przy tym wyjątkową odpowiedzialność nieletnich za przestępstwa³. Regułą stanowi bowiem odpowiedzialność nieletnich na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich⁴ (dalej u.w.r.) za czyn karalny. Wyjątek zaś odpowiedzialność nieletnich za popełnienie wybranych przestępstw na podstawie kodeksu karnego. W art. 10 § 2 k.k. przewidziano następujące warunki odpowiedzialności karnej: ukończenie przez nieletniego w chwili popełnienia czynu 15 roku życia, a nieukończenie 17 roku, popełnienie przez nieletniego jednego z przestępstw, których zamknięty katalog zamieszczono w omawianym przepisie (katalog ten obejmuje m. in. zbrodnię zabójstwa w typie kwalifikowanym) oraz ustalenie w konkretnym przypadku, że za zastosowaniem kodeksu karnego przemawiają okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Częściowo wymienione warunki zostały powtórzone w art. 10 § 2a k.k., co pozwala na zastosowanie dotychczasowego dorobku orzecznictwa i doktryny prawa karnego wypracowanego na tle art. 10 § 2 k.k. do wykładni nowoprzyjętego przepisu⁵. W art. 10 § 2a k.k. przewidziano następujące warunki odpowiedzialności karnej: ukończenie przez nieletniego w chwili popełnienia czynu 14 lat a nieukończenie 15 lat, popełnienie

² J. A. Dąbrowski, A. Walczak-Żochowska, *Komentarz do art. 10*, [w:] R. A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2025, nb. 16.

³ A. Grześkowiak, *Komentarz do art. 10*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024, nb. 9.

⁴ Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t. j. Dz.U. z 2024 r. poz. 978).

⁵ J. A. Dąbrowski, A. Walczak-Żochowska, *Komentarz do art. 10...*, nb. 16.

przez nieletniego zbrodni zabójstwa w typie kwalifikowanym⁶, ustalenie w konkretnym przypadku, że za zastosowaniem kodeksu karnego przemawiają okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste oraz ustalenie negatywnej prognozy wobec nieletniego. Jak widać, oprócz obniżenia wieku, w przypadku nieletniego sprawcy zabójstwa w typie kwalifikowanym, ustawodawca wprowadził dodatkowy, w porównaniu do art. 10 § 2 k.k., warunek dotyczący negatywnej prognozy kryminologicznej. Jej przedmiotem jest kwestia skuteczności zastosowania środków poprawczych lub wychowawczych dla resocjalizacji nieletniego⁷. Warunkiem użycia art. 10 § 2a k.k. jest ustalenie, że zastosowanie tych środków nie spowoduje pozytywnej zmiany zachowania nieletniego. Jest to kryterium niewątpliwie nieostre, wręcz subiektywne⁸. Wobec 14-letniego sprawcy zabójstwa w typie kwalifikowanym nie wolno orzec kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 54 § 2 k.k.). Sprawcy można wymierzyć wyłącznie terminową karę pozbawienia wolności w wymiarze od 15 do 30 lat (art. 148 § 2 i 3 k.k. w zw. z art. 37 k.k.). Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 10 § 3 k.k. in fine). Wymierzając karę sprawcy sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować (art. 54 § 1 k.k.). Wobec 14-letniego sprawcy zabójstwa nie stosuje się, przewidzianego dla sprawców, o których mowa w art. 10 § 2 k.k., ograniczenia wysokości kary, która nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo (art. 10 § 3 k.k. in principio).

⁶ Nieletni musi dopuścić się zabójstwa: ze szczególnym okrucieństwem, w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z użyciem materiałów wybuchowych lub gdy czynem sprawca zabija więcej niż jedną osobę lub sprawca był wcześniej prawomocnie skazany za zabójstwo oraz gdy sprawca dokonuje zabójstwa funkcjonariusza publicznego popełnionego podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego (art. 148 § 2 i 3 k.k.).

⁷ Warto dodać, iż pomimo użycia liczby mnogiej („środków poprawczych”) w u.w.r. przewidziano tylko jeden środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym (art. 9).

⁸ J. A. Dąbrowski, A. Walczak-Żochowska, *Komentarz do art. 10...*, nb. 18.

3. Obniżenie wieku – przyczyny

W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej kodeks karny⁹ wskazano zaledwie dwa powody obniżenia wieku odpowiedzialności karnej¹⁰. Pierwszy z nich dotyczy zróżnicowania minimalnego wieku odpowiedzialności karnej nieletnich w innych państwach europejskich, który waha się pomiędzy 10 a 18 rokiem życia. W uzasadnieniu odwołano się do opracowania autorstwa K. Buczkowskiego, który wykazał, że „W państwach europejskich nie wypracowano jednolitego wieku odpowiedzialności osób nieletnich. Minimalny wiek odpowiedzialności karnej w Europie waha się pomiędzy 10. (Anglia i Walia, Szwajcaria, Irlandia Północna) a 18. rokiem życia (Belgia). W większości państw wiek odpowiedzialności nieletnich ustalono pomiędzy tymi dwoma wartościami. I tak, przykładowo, w Holandii, Szkocji i Turcji wynosi on 12 lat, we Francji – 13 lat, w Austrii, Niemczech, Włoszech, Hiszpanii, Słowacji, Słowenii – 14 lat, w Grecji i państwach skandynawskich – 15 lat, w Rosji – 16 lat”¹¹. Jak więc widać, wprowadzone rozwiązanie z pewnością mieści się w przedziale minimalnego wieku odpowiedzialności karnej przewidzianego wśród państw europejskich, w tym państw członkowskich Unii Europejskiej. Trudno więc nie zgodzić z argumentem, iż po nowelizacji Polska nadal nie odstaje od rozwiązań obowiązujących w innych państwach naszego kontynentu. Należy jednak zadać pytanie, czy jest to wystarczający powód do uzasadnienia decyzji o obniżeniu wieku w Polsce? Z faktu, iż w niektórych innych państwach europejskich przewidziano jeszcze niższą granicę wieku nic przecież nie wynika dla sytuacji w zakresie odpowiedzialności karnej nieletnich w Polsce. Można przy tym omawiany argument w prosty sposób odwrócić i postulować podwyższenie minimalnego wieku skoro w innych państwach członkowskich wiek ten został określony nawet na 18 rok życia. Po podwyższeniu tego progu nadal trafny będzie argument, że będzie się on mieścić w modelach odpowiedzialności karnej nieletnich przewidzianych w krajach UE. Jest to w istocie argument pozbawiony rzeczowości, pomimo swojej prawdziwości. Zauważenia też wymaga, iż ustawodawca ograniczył swoje uzasadnienie wyłącznie

⁹ Projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk numer 2024, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf> [dostęp: 26 czerwca 2025 r.].

¹⁰ Sz. Śliwonik, *Odpowiedzialność karna nieletniego za zbrodnię zabójstwa w świetle znowelizowanego Kodeksu karnego*, „Młoda Palestra” 2023, nr 3, s. 40.

¹¹ K. Buczkowski, *Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach*, Warszawa 2018, s. 7.

do wskazania zróżnicowania progów wieku odpowiedzialności karnej, nie dokonując analizy szczegółowych przesłanek odpowiedzialności nieletnich w poszczególnych państwach europejskich. Odwołując się do analizy sporządzonej przez K. Buczkowskiego, autorzy uzasadnienia projektu ustawy uczynili to w sposób skrajnie wybiórczy. Sam bowiem Autor tej analizy wskazał, że „Należy jednak podkreślić, że niski wiek, od którego dopuszczalne jest w stosunku do nieletniego stosowanie kar i środków przewidzianych przepisami kodeksu karnego, nie oznacza jednocześnie, iż od tego wieku rzeczywiście mają one zastosowanie.”¹² Przyjęcie, nawet niskiego, progu wieku nie prowadzi do orzekania wobec nieletnich bezwzględnych kar pozbawienia wolności, w szczególności o długotrwałym charakterze. W Belgii, na przykład, nie można stosować wobec nieletniego poniżej 16 roku życia w zasadzie żadnych kar, a we Francji bezwzględna kara pozbawienia wolności może być stosowana wyłącznie wobec nieletniego od 16 roku życia i tylko w uzasadnionych wypadkach w wysokości do połowy kary, która zostałaby zastosowana wobec dorosłego¹³. W większości państw europejskich w ogóle brak jest możliwości przekazania sprawy nieletniego sprawcy przestępstwa sądowi karnemu dla sprawców dorosłych¹⁴. Jak więc widać, użyty argument jest nie tylko nierzeczowy, ale także posłużono się nim w sposób nierzetelny. Drugi argument, wskazany w uzasadnieniu, dotyczy możliwości dokonania zabójstwa kwalifikowanego przez osobę, która ukończyła 14, a nie ukończyła 15 roku życia z pełnym rozeznanie. Autorzy uzasadnienia wskazali, iż niewątpliwie w tej grupie sprawców mogą znaleźć się nieletni, którzy działali z rozpoznanie znaczenia swojego czynu i mogli pokierować swoim postępowaniem, a więc można im przypisać winę. Na potwierdzenie tego argumentu odwołano się w uzasadnieniu do opinii sporządzonej przez lekarza psychiatrę Jerzego Poboche¹⁵. Skoro w tej grupie mogą znajdować się osoby, które osiągnęły taki poziom rozwoju psychospołecznego, że posiadają rozeznanie co do popełnionego czynu zabójstwa, to powinny one zostać pociągnięte za to do odpowiedzialności karnej. Każda bowiem osoba, która działała z rozeznanie powinna

¹² K. Buczkowski, *Wymiar sprawiedliwości...*, s. 7.

¹³ K. Buczkowski, *Wymiar sprawiedliwości...*, s. 11 i 15.

¹⁴ F. Dünkel, *Juvenile Justice in Europe – Reform Developments in the Light of International Human Rights Standards*, s.19, https://providus.lv/article_files/2507/original/dunkel_bez_tabulam.pdf?1382680235 [dostęp: 27 czerwca 2025 r.].

¹⁵ Dr n. med. J. Pobocho, Psychiatryczne i medyczne uwarunkowania ustalenia minimalnego wieku odpowiedzialności karnej, opinia z dnia 17 listopada 2021 r. zlecona przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

ponieść odpowiedzialność karną. Ponownie, także z tym argumentem należy się, co do zasady, zgodzić. Każda osoba, której można przypisać winę, powinna ponieść odpowiedzialność, zwłaszcza jeśli dotyczy to tak poważnej zbrodni jak zabójstwo. Od razu należy jednak zadać pytanie, czy w przypadku nieletnich, którzy nie ukończyli 15 roku życia, musi to być odpowiedzialność karna? Przecież konsekwentnie, od lat, budujemy w Polsce odrębny system odpowiedzialności nieletnich za czyny karalne, uwzględniający przede wszystkim specyfikę sprawców nieletnich oraz konieczność ich wychowania. Brak prawnej możliwości pociągnięcia 14-letnich sprawców zabójstw kwalifikowanych do odpowiedzialności przed sądem karnym nie oznaczałby przecież braku w ogóle odpowiedzialności tych sprawców¹⁶. Trudno też nie zgodzić się z twierdzeniem, iż w konkretnym przypadku sprawca pomiędzy 14 a 15 roku życia może działać z rozeznanem. Nie jest jednak wykluczone, iż z takim rozeznanem w indywidualnej sytuacji może działać także nieletni sprawca, który nie ukończył 14 roku życia. Rodzi to pytanie, dlaczego ustawodawca podjął decyzję o obniżeniu wieku odpowiedzialności do osób, które ukończyły 14 rok życia, a nie, na przykład, 13 czy 12 rok życia? W uzasadnieniu nie wskazano ani dlaczego konieczne było wprowadzenie dla osób pomiędzy 14 a 15 rokiem życia odpowiedzialności przewidzianej w kodeksie karnym ani dlaczego zdecydowano się akurat na ten przedział wiekowy sprawców. Wydaje się, iż sedno analizowanego uzasadnienia sprowadza się do stwierdzenia, że to zadaniem ustawodawcy jest określenie minimalnego wieku odpowiedzialności karnej i stanowi to arbitralną jego decyzję. Nie mniej tak istotna, jak wprowadzona, zmiana powinna zostać uzasadniona rzeczowymi argumentami. Skoro bowiem obniża się wiek odpowiedzialności i umożliwia potraktowanie dzieci jak

¹⁶ Zgodnie z art. 15 ust. 2 u.w.r., sąd rodzinny orzeka umieszczenie w zakładzie poprawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karnalnego określonego w art. 148 § 2 i 3 k.k. Orzeczenie środka wychowawczego w takich przypadkach możliwe jest jedynie wyjątkowo, jeżeli sposób i okoliczności popełnienia czynu karnalnego, właściwości i warunki osobiste nieletniego oraz jego postawa i zachowanie uzasadniają przypuszczenie, że środek wychowawczy okaże się skuteczny lub rokuje resocjalizację nieletniego (art. 15 ust. 3 u.w.r.). Wobec nieletniego sprawcy zabójstwa w szczególnie uzasadnionym przypadku, jeżeli przemawiają za tym bardzo wysoki stopień demoralizacji nieletniego, rodzaj czynu karnalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia, właściwości i warunki osobiste nieletniego, jego postawa i zachowanie oraz przebieg dotychczasowego procesu resocjalizacji, orzekając umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, sąd rodzinny może: zagrozić przedłużeniem wykonywania środka poprawczego po ukończeniu przez nieletniego 21 lat, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat lub orzec, że środek poprawczy będzie wykonywany po ukończeniu przez nieletniego 21 lat, do ukończenia przez nieletniego określonego wieku, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat (art. 15 ust. 6 u.w.r.), szerzej zob. M. Bartnik, *Komentarz do art. 15*, [w:] P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 137-138.

dorosłych sprawców to należy oczekiwać wykazania, iż rzeczywiście ważne powody przemawiają za tą decyzją, a nie podania, że ustawodawca tak postanowił ponieważ było mu wolno. Takim ważkim powodem z pewnością byłoby istnienie problemu przestępczości nieletnich we wskazanym przedziale wiekowym popełniających przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu, w szczególności zabójstwa. W uzasadnieniu nie podano jednak jakichkolwiek danych statystycznych dotyczących przestępczości nieletnich. Szczątkowe dane podano w Ocenie Skutków Regulacji wskazując, że w 2019 r. nieletni dopuścili się 5 czynów karalnych z kategorii zabójstwo i w porównaniu z 2018 r. nastąpił wzrost o 250% w liczbie czynów karalnych nieletnich¹⁷. Z ostatniego Rocznika Statystycznego GUS, w którym podano szczegółowe dane dotyczące czynów karalnych popełnionych przez nieletnich wynika, że środki wychowawcze, poprawcze lub kary w sądach powszechnych za zabójstwo orzeczono wobec następujących ilości osób nieletnich: 3 w 2015 r., 4 w 2019 r. oraz 2 w 2020 r. Dane te nie zawierają jednak informacji o konkretnym wieku sprawców, przy czym liczba 14-latków, wobec których zastosowano środki lub kary za dowolne czyny karalne uległa zmniejszeniu: 2891 w 2015 r., 2418 w 2019 r. oraz 1833 w 2020 r.¹⁸ Z podanych danych płynie oczywisty wniosek – w Polsce liczba zabójstw popełnianych przez nieletnich jest bardzo niska, wręcz marginalna, a przy tym malejąca (pomimo incydentalnego wzrostu liczby zabójstw w 2019 r.). Nie istnieje więc istotny problem przestępczości nieletnich przeciwko życiu, który wymagał interwencji ustawodawcy poprzez obniżenie wieku odpowiedzialności. Co więcej, najnowsze dane wskazują na spadek przestępczości nieletnich w ogóle, w tym tej najpoważniejszej, a więcej obejmującej także czyny karalne przeciwko życiu lub zdrowiu, o czym świadczy zmniejszająca się liczba nieletnich wobec których zastosowano najsurowszy środek w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym. W zakładach tych przebywała następująca liczba wychowanków: 753 w 2015 r., 386 w 2019 r., 284 w 2022 r. oraz 233 w 2023 r. Środek poprawczy zastosowano wobec następującej liczby nieletnich: 985 w 2015 r., 530 w 2020 r., 461 w 2022 r. oraz 397 w 2023 r.¹⁹ W świetle zacytowanych danych decyzja o braku

¹⁷ Ocena Skutków Regulacji, s. 6, <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Flegislacja.rcl.gov.pl%2Fdocs%2F%2F2%2F12351306%2F12815606%2F12815607%2Fdokument521103.doc&wdOrigin=BROWSELINK> [dostęp 28 czerwca 2025 r.].

¹⁸ Rocznik statyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2023, Warszawa 2023, s. 172.

¹⁹ Rocznik statyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2024, Warszawa 2024, s. 169-170.

odwołania się w uzasadnieniu projektu ustawy do jakichkolwiek danych statystycznych nabiera sensu. Dane te w sposób właściwie oczywisty zaprzeczają potrzebie wprowadzenia zmian w zakresie zwalczania i zapobiegania przestępczości nieletnich sprawców zabójstw. Nie przemawiają one za koniecznością obniżenia wieku nieletnich. Zdarza się jednak, że przyczyną inicjatywy legislacyjnej są konkretne sprawy przestępstw, które uzyskały szczególnie rozgłos medialny i szerokie zainteresowanie społeczne. Niezależnie od krytycznej oceny tego powodu, jako uzasadnienia zmian ustawodawczych w zakresie prawa karnego, analiza zasobów internetowych nie pozwoliła na zidentyfikowanie w ciągu ostatnich kilkunastu lat głośnej sprawy zabójstwa, którego dopuścił się 14-latek. Ostatnia, głośna medialnie, sprawa dotyczyła zabójstwa koleżanki dokonanego przez 14-letniego Dawida w 2006 r. Sprawca, po opuszczeniu zakładu poprawczego, dopuścił się kolejnego zabójstwa, za które został skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności²⁰. Przypadek ten ma jednak charakter incydentalny, a sama sprawa nie wzbudziła tak szerokiego wzburzenia społecznego jak miało to miejsce, na przykład, w Wielkiej Brytanii po zabójstwie 2-letniego Jamesa Bulgera przez dwóch dziesięciolatków w 1993 r.²¹ Podsumowując należy uznać, iż argumenty podane w uzasadnieniu projektu ustawy są całkowicie nieprzekonywujące. W rzeczywistości projektodawca nie podjął nawet wysiłku, żeby uzasadnić tak przełomową zmianę, ograniczając się do stwierdzenia, że wolno mu taką zmianę wprowadzić. Nie przeprowadzono żadnych badań nad przestępczością nieletnich przeciwko życiu. W końcu nie odniesiono się w ogóle do zobowiązań międzynarodowych spoczywających na Polsce w omawianym zakresie.

4. Wymagania międzynarodowe

Najważniejszym aktem prawa międzynarodowego dotyczącym kwestii praw dziecka wiążącym Polskę jest konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r.,

²⁰ Zob. A. Staszak, *Krajobraz po zbrodni*, <https://wiadomosci.onet.pl/szczecin/mieszkancy-sulikowa-na-poczatku-nie-wierzyli-w-historie-o-14-latku/s8w3gg4> [dostęp: 27 czerwca 2025 r.].

²¹ Zob. J. Coleman, *Who was James Bulger and what happened to his killers?*, <https://www.bbc.com/news/articles/cy4vx0gwe77o> [dostęp 27 czerwca 2025 r.]. Warto dodać, że sprawcy zostali skazani na kary bez określenia z góry czasu ich trwania, mieli zostać tak długo w więzieniu, jak postanowi Królowa (zastosowano wobec nich zwrot „at Her Majesty's pleasure”).

a ratyfikowana przez Polskę w 1990 r.²² (dalej konwencja). Podkreślenia wymaga, że w konwencji „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność (art. 1). W akcie tym nie określono minimalnego wieku odpowiedzialności karnej dzieci. Państwa – strony konwencji zobowiązały się do tworzenia praw, procedur organów oraz instytucji odnoszących się specjalnie do dzieci podejrzanych, oskarżonych bądź uznawanych winnymi pogrążenia prawa karnego, a w szczególności ustanowienia minimalnej granicy wieku, poniżej której dzieci będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego oraz w przypadku gdy jest to właściwe i celowe, stosowaniu innych środków postępowania z takimi dziećmi, bez uciekania się do postępowania sądowego, pod warunkiem pełnego poszanowania praw człowieka i gwarancji prawnych (art. 40 ust. 3). Rozwiązanie przyjęte w art. 10 § 2a k.k., podobnie jak rozwiązanie uregulowane w art. 10 § 2 k.k.²³, spełnia minimalne wymogi przewidziane w art. 40 ust. 3 konwencji. Ustanawia bowiem dolny wiek odpowiedzialności, wprowadzając zasadę, iż dzieci poniżej 14 roku życia nie są zdolne do ponoszenia winy. Nie zakłada przy tym automatyzmu, bowiem zastosowanie kodeksu karnego wymaga dokonania oceny indywidualnego przypadku w aspekcie podmiotowo-przedmiotowym. Należy jednak podkreślić, że podstawowym obowiązkiem wynikającym z konwencji jest kierowanie się przez instytucje publiczne, w tym przez sądy, w sprawach dotyczących dzieci ich najlepszym interesem (art. 3 ust. 1)²⁴. Jednym z aspektów tego obowiązku jest powinność uwzględnia interesu dziecka w prawie materialnym w przypadku rozwiązywania sytuacji kolizyjnej pomiędzy interesem dziecka a interesem innych osób²⁵. W zakresie odpowiedzialności za przestępstwa strony konwencji zobowiązały się do niestosowania wobec dzieci kary śmierci, ani kary dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia. Najistotniejsze dla przedmiotu niniejszego artykułu zobowiązanie dotyczy pozbawienia wolności. Zgodnie z art. 37 lit. b konwencji, „Aresztowanie, zatrzymanie

²² Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 Nr 120, poz. 526).

²³ K. Burdziak, *Art. 10 § 2 k.k. i art. 94 u.p.n. z perspektywy art. 40 ust. 3 konwencji o prawach dziecka, czyli kilka słów na temat odpowiedzialności karnej nieletnich*, „Probacja” 2019, nr 2, s. 41-42.

²⁴ Szerzej zob. A. Wedeł-Domaradzka, *Principles of the UN Convention on the Rights of the Child*, [w:] M. Benyusz, A. Raisz (red.), *International children's rights*, Miskolc – Budapest 2024, s. 70-73.

²⁵ UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 5 (2003): General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child*, 27 November 2003, CRC/ GC/2003/5, pkt 12, <https://digitallibrary.un.org/record/513415?v=pdf> [dostęp: 28 czerwca 2025 r.].

lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas”. Na pierwszy rzut oka przyjęte w art. 10 § 2a k.k. rozwiązanie nie jest sprzeczne z przytoczonymi postanowieniami konwencji. Nie zakazano w niej przecież pociągnięcia do odpowiedzialności karnej dzieci, które popełniają przestępstwa, a tylko określono pewne reguły tej odpowiedzialności. Samo więc obniżenie wieku odpowiedzialności do 14 roku życia nie stoi w sprzeczności z wymogami określonymi w art. 37 konwencji. Biorąc jednak pod uwagę, iż przez „dziecko” w konwencji rozumie się każdą osobę, która nie ukończyła 18 lat należy zadać pytanie, czy skazanie 14-letniego sprawcy zabójstwa na karę 30 lat pozbawienia wolności jest zgodne z obowiązkiem kierowania się przede wszystkim interesem dziecka oraz nakazem stosowania tej kary na możliwie najkrótszy czas? Jak zastosowanie tej kary wobec dziecka, które nie może nawet skutecznie samodzielnie dokonać większości czynności prawnych może zostać uznane za pozostające w zgodzie z obowiązkiem uszanowania jego godności ludzkiej? Na postawione pytania należy odpowiedzieć negatywnie. Owszem, decyzja o obniżeniu wieku nie narusza wprost postanowień konwencji, ale decyzja ta w połączeniu z zasadami odpowiedzialności 14-letnich zabójców, w szczególności w zakresie wysokości grożącej kary pozbawienia wolności, pozostaje w sprzeczności z obowiązkami o charakterze ogólnym, w szczególności z powinnością kierowania się najlepszym interesem dziecka. Wprowadzone obniżenie wieku odpowiedzialności karnej dzieci pozostaje w sprzeczności także z aktualnymi zaleceniami Komitetu Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych, uwzględniającymi nową wiedzę z zakresu rozwoju i dorastaniu dzieci. W Komentarzu Ogólnym numer 24 do konwencji Komitet stwierdził, że dzieci w wieku minimalnym lub wyższym w momencie popełnienia przestępstwa, ale młodsze niż 18 lat, mogą zostać formalnie oskarżone i poddane procedurom wymiaru sprawiedliwości wobec dzieci w pełnej zgodności z konwencją. Wskazano, iż najczęściej spotykanym minimalnym wiekiem odpowiedzialności karnej na świecie jest 14 lat. Nie mniej podkreślono, że okres dojrzewania jest wyjątkowym etapem rozwoju człowieka, charakteryzującym się szybkim rozwojem mózgu, co wpływa na podejmowanie ryzyka podejmowania pewnych rodzajów decyzji i zdolność do kontrolowania impulsów. Dlatego Komitet zachęca państwa-strony do odpowiedniego podniesienia minimalnego wieku do co najmniej 14 lat. Ponadto dowody rozwojowe i neuronauki wskazują, że mózgi nastolatków nadal dojrzewają, nawet po okresie nastoletnim, co wpływa

na podejmowanie pewnych rodzajów decyzji. Dlatego też Komitet pochwalił państwa-strony, które mają wyższy minimalny wiek, na przykład 15 lub 16 lat, i wezwał państwa-strony, aby nie obniżały minimalnego wieku odpowiedzialności karnej w żadnych okolicznościach, zgodnie z artykułem 41 konwencji.²⁶ Szczególnej uwagi wymaga jednak następujące zalecenie Komitetu, „Komitet jest zaniepokojony praktykami, które pozwalają na stosowanie niższego minimalnego wieku odpowiedzialności karnej w przypadkach, gdy na przykład dziecko jest oskarżone o popełnienie poważnego przestępstwa. Takie praktyki są zwykle tworzone w odpowiedzi na presję społeczną i nie są oparte na racjonalnym rozumieniu rozwoju dzieci. Komitet zdecydowanie zaleca, aby państwa-strony zniosły takie podejścia i ustaliły jeden standardowy wiek, poniżej którego dzieci nie mogą być pociągnięte do odpowiedzialności w prawie karnym, bez wyjątku.”²⁷ Omawiany Komentarz ogólny nie ma oczywiście charakteru wiążącego²⁸, nie mniej autorytet Komitetu Praw Dziecka wymagał, aby ustawodawca, projektując art. 10 § 2a k.k., odniósł się do tych zaleceń, opartych na osiągnięciach nauk o rozwoju i dorastaniu dzieci. Owszem, przyjęty próg 14 lat spełnia zalecenie Komitetu, ale jest to granica określona przez Komitet jako taka, poniżej której nie powinno się schodzić. Jako państwo, które zainicjowało przyjęcie konwencji, powinniśmy w tym zakresie wyznaczać standardy innym państwom – stronom, a nie przyjmować absolutnie minimalny standard. Przyjęte rozwiązanie nie podąża zresztą także za rekomendacjami Rady Europy. W Zaleceniu Rec 2003(20) Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącym nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli systemów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich stwierdzono, że podstawowymi celami wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich oraz stosowania związanych z nim środków do walki z przestępczością nieletnich powinny być: a) przeciwdziałanie przestępstwom i ich ponownemu popełnianiu, b) resocjalizacja i reintegracja przestępców oraz c) realizacja potrzeb i dobro ofiar przestępstw²⁹. Podkreślenia wymaga zwłaszcza zalecenie z punktu b.

²⁶ UN Committee on the Rights of the Child, *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*, 18 September 2019, CRC/ GC/2024, pkt 20-22, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child> [dostęp: 28 czerwca 2025 r.].

²⁷ UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment...*, pkt 24.

²⁸ W. Lis, *UN Convention on the Rights of the Child: Protection*, [w:] M. Benyusz, A. Raisz (red.), *International children's rights*, Miskolc – Budapest 2024, s. 95-98.

²⁹ Zalecenie Rec (2003)20, przyjęte 24.09.2003 r. Zob. P. J. Jaros (oprac.), *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2012, s. 516 i n.

Trudno bowiem o skuteczną resocjalizację i reintegrację 14-letniego sprawcy, który w tak młodym wieku zostanie skazany na wieloletnią karę pozbawienia wolności. Długotrwała izolacja nieletniego powoduje takie negatywne konsekwencje jak „deprywacja potrzeb, poczucie osamotnienia, trudności w podejmowaniu samodzielnych decyzji, jednocześnie osłabiając efekty wychowawcze”³⁰. W podsumowaniu można stwierdzić, iż obniżenie wieku odpowiedzialności, pomimo, że ten wiek nie przekracza minimalnego progu zalecanego przez Komitet Praw Dziecka, nie było decyzją podążającą za aktualnymi zaleceniami organów międzynarodowych zajmujących się ochroną praw dziecka. Polski ustawodawca postąpił odwrotnie niż postuluje Komitet, bez wskazania przy tym racjonalnych powodów swojej decyzji. Nie rozwiązano w ten sposób żadnego, rzeczywiście istniejącego, problemu. Co więcej, postępując wbrew zaleceniom, nasz kraj nie podążył także za wskazaniami płynącymi z aktualnej wiedzy o rozwoju dziecka. Zaskoczeniem może być więc fakt, iż wcześniej obowiązujące kodeksy karne były w omawianym zakresie „nowocześniejsze”.

5. Analiza historyczna

Już w pierwszej polskiej kodyfikacji karnej uwzględniono fakt, że dziecko nie jest „małym dorosłym”, tylko osobą o innej konstrukcji psychicznej, wymagającą odmiennego traktowania. Dostrzeżono tym samym rozwój nauk psychologicznych i pedagogicznych oraz powstanie nowych koncepcji, uwzględniających specyfikę rozwoju dziecka³¹, a także dorobek tzw. socjologicznej szkoły prawa karnego, postulującej skoncentrowanie się na osobie sprawcy i jego resocjalizacji³². W świetle postanowień kodeksu karnego z 1932 r.³³ sąd mógł jedynie wyjątkowo wymierzyć nieletniemu karę jak sprawcy dorosłemu. Było to dopuszczalne w odniesieniu do nieletniego, który popełnił z rozeznaniem czyn zabroniony pomiędzy 13 a 17 rokiem życia, jeżeli postępowanie karne przeciwko

³⁰ P. Perska-Gradowska, *Nieletni i młodociani sprawcy przestępstw – realizacja funkcji wychowawczej w wybranych rozwiązaniach prawa karnego*, [w:] A. Cybał-Michalska, J. P. Cere, T. Kalisz, W. Zalewski (red.), *Pomiędzy kryminologią, penitencjarystyką i prawem. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Stępiaka*, Warszawa 2024, s. 4.

³¹ B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich (od opieki do odpowiedzialności)*, Warszawa 2007, s. 23-24.

³² M. Cieślak, *Od represji do opieki (rzut oka na ewolucję zasad odpowiedzialności nieletnich)*, „Palestra” 1973, nr 1, s. 37.

³³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 11 lipca 1932 r. (Dz. U. nr 60, poz. 571).

niemu wszczęto po ukończeniu przez niego 17 lat, a umieszczenie go w zakładzie poprawczym nie byłoby już celowe. Należało wówczas zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 76 § 1 k.k. z 1932 r.)³⁴. Inny przykład dotyczył skazanego na umieszczenie w zakładzie poprawczym, który ukończył 20 lat przed rozpoczęciem wykonania wyroku. Zgodnie z art. 77 k.k. z 1932 r. nie umieszczano go w zakładzie poprawczym, tylko sąd, który wydał wyrok, wymierzał mu karę jak dla sprawcy dorosłego stosując zasady przewidziane w art. 76 § 1 k.k. z 1932 r. W kodeksie karnym z 1969 r.³⁵ przewidziano, że sąd mógł wymierzyć nieletniemu kary przewidziane dla dorosłych za wybrane przestępstwa umyślne popełnione po ukończeniu 16 roku życia (art. 9 § 2 k.k. z 1969 r.)³⁶. Zmiana ta miała służyć uelastycznieniu granicy odpowiedzialności karnej³⁷. Jak więcej widać, próg odpowiedzialności nieletnich był obniżony tylko o jeden rok w porównaniu do podstawowego progu wieku, po osiągnięciu którego sprawca ponosił odpowiedzialność karną (17 lat). Pozostałe warunki poniesienia odpowiedzialności przez nieletniego po ukończeniu 16 lat były bardzo zbliżone do tych, które są przewidziane w art. 10 § 2 k.k. Na tle art. 9 § 2 k.k. z 1969 r., SN zajął, nadal w pełni aktualne stanowisko, zgodnie z którym „Artykuł 9 § 2 k.k., stanowiący wyjątek od zasady odpowiedzialności nieletnich, nie może być interpretowany rozszerzająco. (...) Im młodszy jest bowiem nieletni sprawca, tym mniejszy stopień jego dojrzałości, od którego zależy dobór właściwych środków represyjno-wychowawczych, a tym większa na nie podatność.”³⁸ Jak już wskazałem, w porównaniu do kodyfikacji z 1969 r., w obecnie obowiązującym kodeksie karnym doszło do obniżenia wieku nieletnich, którzy mogą odpowiadać na zasadach kodeksu karnego do 15 lat³⁹. Analizowany zaś art. 10 § 2a k.k. oznacza kolejny krok w kierunku poszerzenia możliwości wymierzania nieletnim kar przewidzianych dla sprawców dorosłych. Jak więc widać, w kolejnych polskich kodyfikacjach dokonywano zmian zbliżających zasady odpowiedzialność nieletnich za przestępstwa

³⁴ E. Jurgielewicz-Delegacz, *Ewolucja odpowiedzialności karnej nieletnich na przestrzeni lat*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 44, s. 175-176.

³⁵ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 13, poz. 94 ze zm.).

³⁶ J. Sawicki, *Odpowiedzialność nieletnich za przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2012, tom XXVIII, s. 295.

³⁷ E. Jurgielewicz-Delegacz, *Ewolucja odpowiedzialności...*, s. 177.

³⁸ Wyrok z 8 września 1981 r., IV KR 193/81, OSNKW 1981, nr 11, poz. 64 z głosami: A. Grześkowiak, „Państwo i Prawo” 1983, nr 7-8, s. 138 i Z. Lorka, „Nowe Prawo” 1982, nr 7-8, s. 197.

³⁹ B. Stańdo-Kawecka, *Odpowiedzialność karna nieletnich a nowy kodeks karny*, „Palestra” 1998, nr 9-10, s. 18.

do odpowiedzialności dorosłych. Zaczęto od nowoczesnego podejścia, zgodnie z którym wymierzenie kar dla nieletnich było absolutnym wyjątkiem. Następnie wprowadzono szerzej ten wyjątek, ale ograniczono próg wiekowy do osób, które ukończyły 16 rok życia. W kolejnym kroku próg ten obniżono do 15 roku życia, aby w odniesieniu do sprawców zabójstw w typach kwalifikowanych obniżyć go do nieletnich, którzy ukończyli 14 rok życia. Zmiany miały więc charakter jednostronny i potwierdzają tezę, że światowe tendencje w omawianej dziedzinie dotąd do Polski nie dotarły⁴⁰. Kierunek tych zmian rodzi też pytania o dalszy ciąg. Jako jaskrawe przeciwieństwo tej ewolucji warto podać, iż już we francuskim kodeksie karnym z 1791 r. przyjęto jako cenzurę 16 rok życia. Powyżej tego wieku sprawca odpowiadał jako dorosły. Poniżej zaś było domniemanie nieodpowiedzialności, które mogło być jednak obalone przez wykazanie, że nieletni działał z rozeznaniem (*discernement*). W tym ostatnim wypadku korzystał ze złagodzenia kary ze względu na swój wiek⁴¹. Jak już podałem wyżej, cenzura ta nadal obowiązuje we Francji.

6. Podsumowanie

Nie sposób podzielić stanowiska, zgodnie z którym sama możliwość obniżenia przez ustawodawcę wieku, od którego nieletni sprawca może odpowiadać za zbrodnię zabójstwa jak dorosły nie poddaje się jednoznacznej krytyce⁴². Cenzura wieku ma bowiem kluczowe znaczenie dla całego systemu odpowiedzialności nieletnich za przestępstwa⁴³. Jej określenie stanowi przejaw realizacji gwarancyjnej funkcji prawa karnego⁴⁴. Po obniżeniu dolna granica bardzo zbliżyła się do 13 lat, który to próg umożliwia wszczęcie postępowania o czyn karalny⁴⁵. Niewątpliwie przy tym nie tylko sam próg wiekowy, ale także pozostałe warunki wyznaczają cechy systemu odpowiedzialności nieletnich sprawców i pozwalają na jego ocenę pod kątem przestrzegania praw dziecka. Nie mniej to właśnie owa

⁴⁰ G. Grabarczyk, *Odpowiedzialność nieletnich w polskim prawie karnym*, „Studia z zakresu nauk prawno-ustrojowych. Miscellanea” 2008, nr 1, s. 86.

⁴¹ M. Cieślak, *Od represji...*, s. 35-36.

⁴² J. A. Dąbrowski, A. Walczak-Żochowska, *Komentarz do art. 10...*, nb. 18.

⁴³ A. J. Szwarc, *Doniosłość wieku w stosowaniu środków reakcji prawnokarnej*, [w:] A. Cybał-Michalska, J. P. Cere, T. Kalisz, W. Zalewski (red.), *Pomiędzy kryminologią, penitencjarystyką i prawem. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Stepniaka*, Warszawa 2024, s. 1.

⁴⁴ J. A. Dąbrowski, A. Walczak-Żochowska, *Komentarz do art. 10...*, nb. 4.

⁴⁵ A. Grześkowiak, *Komentarz do art. 10...*, nb. 8.

liczba, jako najbardziej obiektywne i najłatwiej sprawdzalne kryterium, pełni podstawową rolę. To od ustalenia wieku sprawcy zaczyna się przecież proces badania, czy zachodzą podstawy do zastosowania wobec niego art. 10 § 2a k.k. (podobnie jak art. 10 § 2 k.k.). Pozostałe kryteria, zwłaszcza te dotyczące okoliczności sprawy i cech sprawcy, mają charakter ocenny. Dlatego nie wolno lekceważyć wprowadzonego obniżenia wieku odpowiedzialności, nawet jeśli art. 10 § 2a k.k. będzie miał zastosowanie w bardzo nielicznych przypadkach. Należy też podnieść, zwłaszcza biorąc pod uwagę wnioski płynące z analizy prawnohistorycznej, że nowelizacja kodeksu karnego otwiera pole do szerokiej dyskusji społecznej na temat dalszych zmian granic odpowiedzialności karnej nieletnich. Skoro przyjęta zmiana nie jest adekwatna do rzeczywistości kryminalnej i doświadczeń związanych z działaniami na rzecz skutecznej resocjalizacji młodszych osób popełniających przestępstwa, to co miałoby powstrzymać ustawodawcę przed kolejnymi zmianami w realizowanym procesie zbliżania prawa karnego nieletnich do prawa karnego dorosłych? To już się zresztą stało. Z dniem 13 lutego 2025 r. art. 10 § 2 k.k. został uzupełniony o kolejne przestępstwo z art. 197 § 1a k.k.⁴⁶. Ocenność pozostałych przesłanek zastosowania art. 10 § 2a k.k., w połączeniu z ocennością znamion niektórych zabójstw w typie kwalifikowanym⁴⁷, rodzi ryzyko nadużywania możliwości karania nieletnich na zasadach przewidzianych w kodeksie karnym. Jeśli do tego dodać możliwą presję społeczną i medialną na surowe potraktowanie sprawcy brutalnego zabójstwa, to ryzyko nadużyć w tym zakresie jest realne. Dlatego też należy bacznie przyglądać się praktyce stosowania art. 10 § 2a k.k., licząc przy tym na to, że sędziowie będą kierować się przede wszystkim najlepszym interesem dziecka. Bardziej pożądanym byłoby jednak usunięcie art. 10 § 2a k.k. z kodyfikacji karnej i powrót do zasad odpowiedzialności nieletniego sprawcy obowiązujących do 30 września 2023 r. Lepiej bowiem szybko zamknąć puszkę Pandory niż czekać na problemy, które wynikną z nieprzemyślanej i pochopnej decyzji ustawodawcy. Inaczej mówiąc, lepiej być mądrym przed szkodą, a nie po szkodzie.

⁴⁶ Na mocy ustawy z 28 września 2024 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2024 r. poz. 1228).

⁴⁷ T. Gardocka, *Opinia dotycząca projektu zmian w Kodeksie karnym (druk sejmowy nr 2024, data projektu: 22 lutego 2022 r.)*, s. 2-3, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/opinieBAS.xsp?nr=2024> [dostęp: 28 czerwca 2025 r.].

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 13, poz. 94 ze zm.)
Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t. j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383)
Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978)

Orzecznictwo

- Wyrok z 8 września 1981 r., IV KR 193/81, OSNKW 1981, nr 11, poz. 64.

Literatura

- Bartnik M., *Komentarz do art. 15*, [w:] Drembkowski P., Kowalski G. (red.), *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023
- Buczkowski K., *Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach*, Warszawa 2018
- Burdziak K., *Art. 10 § 2 k.k. i art. 94 u.p.n. z perspektywy art. 40 ust. 3 konwencji o prawach dziecka, czyli kilka słów na temat odpowiedzialności karnej nieletnich*, „Probacja” 2019, nr 2.
- Cieślak M., *Od represji do opieki (rzut oka na ewolucję zasad odpowiedzialności nieletnich)*, Palestra 1973, nr 1
- Dąbrowski J. A., Walczak-Żochowska A., *Komentarz do art. 10*, [w:] Stefański R. A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2025
- Grabarczyk G., *Odpowiedzialność nieletnich w polskim prawie karnym*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2008, nr 1
- Grześkowiak A., *Glosa do wyroku SN z 8.09.1981 r., IV KR 193/81*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 7-8.
- Grześkowiak A., *Komentarz do art. 10*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024
- Jaros P. J. (oprac.), *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2012
- Jurgielewicz-Delegacz E., *Ewolucja odpowiedzialności karnej nieletnich na przestrzeni lat*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 44
- Lorek Z., *Glosa do wyroku SN z 8.09.1981 r., IV KR 193/81*, „Nowe Prawo” 1982, nr 7-8
- Lis W., *UN Convention on the Rights of the Child: Protection*, [w:] Benyusz M., Raisz A. (red.), *International children's rights*, Miskolc – Budapest 2024

- Perska-Gradowska P., *Nieletni i młodociani sprawcy przestępstw – realizacja funkcji wychowawczej w wybranych rozwiązaniach prawa karnego*, [w:] Cybal-Michalska A., Cere J. P., Kalisz T., Zalewski W. (red.), *Pomiędzy kryminologią, penitencjarystyką i prawem. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Stępniaaka*, Warszawa 2024
- Sawicki J., *Odpowiedzialność nieletnich za przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2012, tom XXVIII
- Stańdo-Kawecka B., *Odpowiedzialność karna nieletnich a nowy kodeks karny*, „Palestra” 1998, nr 9–10
- Stańdo-Kawecka B., *Prawo karne nieletnich (od opieki do odpowiedzialności)*, Warszawa 2007
- Śliwonik Sz., *Odpowiedzialność karna nieletniego za zbrodnię zabójstw w świetle znove-
lizowanego Kodeksu karnego*, „Młoda Palestra” 2023, nr 3
- Szwarc A. J., *Doniosłość wieku w stosowaniu środków reakcji prawnokarnej*, [w:] Cybal-Michalska A., Cere J. P., Kalisz T., Zalewski W. (red.), *Pomiędzy kryminologią, penitencjarystyką i prawem. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Stępniaaka*, Warszawa 2024
- Wedel-Domaradzka A., *Principles of the UN Convention on the Rights of the Child*, [w:] Benyusz M., Raisz A. (red.), *International children's rights*, Miskolc – Budapest 2024

Źródła internetowe

- Coleman J., Who was James Bulger and what happened to his killers?, <https://www.bbc.com/news/articles/cy4vx0gwe77o> [dostęp 27 czerwca 2025 r.]
- Dünel F., *Juvenile Justice in Europe – Reform Developments in the Light of International Human Rights Standards*, [https://providus.lv/article_files/2507/original/dun-
kel_bez_tabulam.pdf?1382680235](https://providus.lv/article_files/2507/original/dun-
kel_bez_tabulam.pdf?1382680235) [dostęp: 27 czerwca 2025 r.]
- Gardocka T., *Opinia dotycząca projektu zmian w Kodeksie karnym (druk sejmowy nr 2024, data projektu: 22 lutego 2022 r.)*, [https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/opinie-
BAS.xsp?nr=2024](https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/opinie-
BAS.xsp?nr=2024) [dostęp: 28 czerwca 2025 r.]
- Staszak A., *Krajobraz po zbrodni*, [https://wiadomosci.onet.pl/szczecin/mieszkancy-suli-
kowa-na-poczatku-nie-wierzili-w-historie-o-14-latku/s8w3gg4](https://wiadomosci.onet.pl/szczecin/mieszkancy-suli-
kowa-na-poczatku-nie-wierzili-w-historie-o-14-latku/s8w3gg4) [dostęp: 27 czerwca 2025 r.]